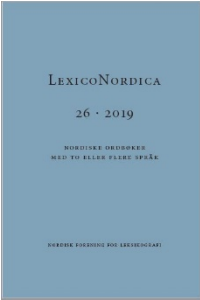

LexicoNordica

Titel:	Revision av konstruktionsuppgifter i <i>Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien</i>	
Forfatter:	Kristian Blensenius	
Kilde:	LexicoNordica 26, 2019, s. 203-223	
URL:	https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2019 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Revision av konstruktionsuppgifter i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*

Kristian Blensenius

The article presents an overview of considerations made in the process of revising verbal constructional patterns in the monolingual defining dictionary *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* ('The Contemporary Dictionary of the Swedish Academy'). The digital format of the dictionary makes it possible to provide extended, and at the same time more user-friendly, information on different combinatorial patterns, and also on their relation to syntactic examples.

1. Inledning

En rad informationskategorier reviderades inför utgivningen av den första utgåvan av definitionsordboken *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009, hädanefter SO). För en genomgång av viktigare förändringar mellan SO och föregångaren *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO, 1995–1996), se Malmgren (2009a). Inför den andra utgåvan av SO, SO₂, som är tänkt att publiceras inom något år, genomgår flera informationskategorier ytterligare en revision. Se Sköldberg (2017) och Sköldberg & Hannesdóttir (2017) för en genomgång av några av revisionspunkterna. Inte minst kommer de informationskategorier som innefattar flerordsuttryck att behandlas inför utgivandet av SO₂, och i föreliggande artikel ska framför allt arbetet med konstruktionsuppgifterna beskrivas och problematiseras.

I SO ges, grovt sett, information om tre sorters flerordsuttryck inom ordboksartiklarna. Nedan ordnas sorterna efter grad av kompositionalitet.

- Idiom, t.ex. *som fisken i vattnet* (under **fisk**), som har ganska låg grad av kompositionalitet – idiomets betydelse kan i princip inte härledas från de ingående ordens betydelser – och som återfinns som särskilda fraser, en sorts underlemman, i slutet av ordboksartikeln.
- Mer eller mindre fasta fraser inklusive kollokationer (se inledningen i SO, s. XVII), som ofta återfinns ”frilagda” först i exempelramsorna, men som också kan återfinnas inuti de längre, satsformade språkexemplen. Ett typfall av det senare är kollokationen *fatta beslut*, som är inbäddad i ett satsformat exempel i **fatta 4**: *Finansinspektionen har fattat beslut om att ge företaget en varning*.
- Konstruktionsuppgifter (valens)¹, dvs. upplysningar som kan betraktas som formaliserade mönster eller abstraktioner av fria ordkombinationer som associeras med uppslagsordet (Howarth 1998:28). Här är uppslagsordet fixerat, medan flera andra led i uttrycket ofta är variabla. Konstruktionsuppgifterna konkretiseras ofta, men inte alltid, med språkexempel. En konstruktionsuppgift som den till **fatta 1**, *fatta ngn/ngt (med ngt)*, exemplifieras av frasen *fatta spaken med höger hand*. Som synes innehåller konstruktionsuppgifterna en kombination av syntaktisk information och enkel semantisk information, bl.a. om huruvida den nominala referenten är en person, *ngn*, eller en icke-person, *ngt*.

1 Termen *valens* (*uppgift*) används ibland synonymt med den generellare *konstruktionsuppgift*, men den förra termen för också med sig ett teoretiskt perspektiv, nämligen att det är det enskilda huvudordet, typiskt ett verb, som bestämmer vilka komplement det realiseras med (se t.ex. Herbst 2014). I denna artikel kommer den relativt teorineutrala termen *konstruktionsuppgift* att användas, bl.a. eftersom det är den term som används i SO (SO, s. XVIII).

I fokus här är som sagt den sistnämnda typen av information om flerordsuttryck, nämligen konstruktionsuppgifter för verben. Ansatsen är mer praktisk än teoretisk. För historisk överblick och mer teoretiska överväganden i fråga om framför allt verbala konstruktionsuppgifter i ordböcker som SO hänvisas till Toporowska Gronostaj (1996) och Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009). En valensteoretisk historik ges av bl.a. Faulhaber (2011:3–6), och en genomgång av valens i förhållande till alternativa perspektiv ges av exempelvis Herbst (2014).

2. Konstruktionsuppgifter

I det följande ges först en något mer ingående beskrivning av bl.a. SO:s konstruktionsuppgifter och sedan ges några övergripande revideringsåtgärder i 2.2. I 2.3 och framåt redovisas ett antal mer specifika revisionspunkter som är planerade att genomföras i SO2.

2.1. Konstruktionsuppgifter i SO och i några andra ordböcker

Det går att, baserat på vad det står i SO:s inledning, urskilja två huvudsakliga funktioner hos konstruktionsuppgifter. För det första ska ordboken ”ge så fullständiga upplysningar som möjligt om alla viktiga ord i det svenska ordförrådet”, och detta generella syfte omfattar även konstruktionsuppgifterna. För det andra har konstruktionsuppgifterna också en mer uttalat praktisk funktion, nämligen att svara på frågor som ”Heter det *i stor utsträckning* eller *i hög utsträckning*?” (SO, s. IX). Nedan ges tre exempel på konstruktionsuppgifter till olika typer av verb i första upplagan av SO:

växa igen *växa igen*
förorsaka *förorsaka (ngn) ngt*
upplysa 2 *upplysa ngn (om ngn/ngt/SATS)*

Ovan illustrerar **växa igen** konstruktionsuppgiften för ett intransitivt (partikel)verb, medan **förorsaka** illustrerar konstruktionsuppgiften för ett bitransitivt verb med optionellt indirekt objekt (*ngn*), som i *förseeningen förorsakade honom åtskilligt bryderi*. Slutligen exemplifierar **upplysa** (i betydelse 2) konstruktionsuppgifterna för ett monotransitivt verb med optionellt bundet adverbial i form av prepositionsfras med *om* som huvudord. Som stöd åt bl.a. konstruktionsuppgifterna innehåller ordboken redigerade, ”semi-autentiska”, och redaktionella exempel (Malmgren 2009a:16), vilket är i linje med vad som ofta anses lämpligt för just illustrativa exempel i ordböcker (Atkins & Rundell 2008:457).

Bland de nordiska enspråkiga ordböckerna har *Den Danske Ordbog* (DDO) utmärkt sig för att ha grundliga konstruktionsuppgifter (se t.ex. Malmgren 2009a:16). Konstruktionsuppgifter är för svenskans del sedan tidigare inte bara företrädda i SO (och i föregångaren NEO), utan står också att finna i konstruktionsordboken *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003, hädanefter SSB) och i den svenska delen av den elektroniska inläroordsboken *Lexins svenska lexikon*. Den förstnämnda, SSB, har emellertid fått kritik för att uppvisa luckor i inventariet av uppslagsord och innehålla alltför oredigerade, språkligt tveksamma och nyckfullt utvalda konstruktionsuppgifter och språkprov (Larsson 2004; Malmgren 2004). SSB finns heller inte i elektronisk form, och det finns, såvitt kan förstås, inga planer på att uppdatera eller digitalisera ordboken.

Föregångaren till *Lexins svenska lexikon*, den enspråkiga svenska inläroordsboken *Svenska ord*, innehöll konstruktionsuppgifter redan 1984, vilket den var tidigast med i Norden (Malmgren & Toporowska Gronostaj 2009:183). *Lexins svenska* ordböcker är emellertid speciellt anpassade för undervisningen i svenska som andraspråk, och antalet uppslagsord är därför i princip begränsat till de vanligaste orden: totalt innehåller *Lexins svenska lexikon* drygt 30 000 uppslagsord (se Loenheim 2012:300), vilket kan jäm-

föras med SO:s 65 000. Konstruktionsuppgifter ges för verb, men bara för de viktigaste adjektiven och substantiven (Malmgren & Toporowska Gronostaj 2009:187). Någon kontinuerlig uppdatering av konstruktionsuppgifterna sker inte.

SO får alltså sägas fylla en viktig roll som informationskälla även för konstruktionsuppgifter i modern svenska. Den är en uppdaterad och omfattande allmänordbok med en vid målgrupp – den vänder sig till ”dem som vill lära sig mer om det svenska ordförrådet”, (SO s. IX) – en målgrupp som också inkluderar avancerade inlärare (Sköldberg 2017:123). Rollen blir inte mindre viktig av att SO dessutom verkar sakna omedelbar konkurrens även från nätresurser i fråga om att bidra med omsorgsfullt utvalda konstruktionsuppgifter tillsammans med redigerade exempel.

2.2. Övergripande åtgärder i SO:s konstruktionsuppgifter

Arbetet med SO₂ har präglats av fortsatt strävan mot ett tydligt beskrivningsspråk och användarvänlighet. Denna strävan har bl.a. kommit till uttryck i ett antal utrymmeskrävande åtgärder. Eftersom ordboken är planerad för att enbart utkomma i elektroniskt format, kommer dessa ganska sällan att orsaka problem. Många förkortningar har exempelvis kunnat lösas upp, och för konstruktionsuppgifternas del har pronominella variabler som *ngn* och *ngt* expanderats och framförs i klartext med kapitäl som *NÅGON* respektive *NÅGOT*. Även förkortningar som *V* har expanderats till *VERB*. (Upplösningen av förkortningar har både Malmgren (2012) och Loenheim (2012) tidigare framlagt som önskemål för *Lexins svenska lexikon*.)

I huvudsak har befintliga metaspråkliga uttryck för variablerna i konstruktionsuppgifterna behållits. Även SO₂ är tänkt att differentiera bl.a. *BELOPP* (för bl.a. objekt och rektioner som betecknar pris), *SÄTT* (för bl.a. sättsadverbial) och *TAL* (för bl.a. räkneord).

Några smärre tillägg har också införts: exempelvis har argumentrollen *DJUR* introducerats för att signalera att referenten nödvändigtvis är ett djur. Djurreferenter etiketteras i första upplagan av SO som *ngt*, och genom att byta ut beteckningen kan det i många fall adderas en nyans i konstruktionsuppgifterna som tidigare inte var synlig i denna informationskategori. Förutom detta kan betydelsen illustreras på ett semantiskt adekvatare sätt. Exempelvis har **dressera 1** betydelsebeskrivningen 'metodiskt öva in (viss färdighet) hos djur' i huvudbetydelsen. Konstruktionsuppgiften, *dressera ngn/ngt*, delas med underbetydelsen som avser personer, 'öva in själlös disciplin hos'. Denna konstruktionsuppgift delas nu i stället upp på huvud- och underbetydelse som *dressera DJUR* respektive *dressera NÅGON* (mer om uppdelningen i 2.4 nedan).

2.3. Subjekt och finit verb

En informationslucka i konstruktionsuppgifterna i SO är avsaknaden av angivelse av subjektet i aktiv påståendesats. Både *Lexins svenska lexikon* och SSB inkluderar denna uppgift (SSB dock bara ibland). Att SO inte inkluderar subjektet är ofta inget större problem, särskilt inte för modersmålstalaren av svenska, som ganska enkelt torde kunna förutsäga subjektet. Men luckan märks desto tydligare i artiklar där betydelseindelningen åtminstone delvis kan hänföras till subjektets form och/eller funktion. Ett typexempel är verbet **regna**, för vilket konstruktionsuppgiften i SO ser ut på följande sätt:

KONSTRUKTION: *regna*

Uppgiften tillför förvisso informationen att verbet används intransitivt, men i övrigt bidrar upplysningen inte med så mycket för den som vill veta hur *regna* används syntaktiskt. Med väderverb är det inte sällan dessutom så att de konstrueras på två sätt,

vilket signaleras av artikelstrukturen: dels nödvändigtvis med expletivt subjekt, *det* (som i huvudbetydelsen), dels med bildlig betydelse (som i underbetydelserna) och då typiskt med referentiellt subjekt, t.ex. *bladen regnar*.

Andra typer av subjekt som med fördel kan anges i konstruktionsuppgifterna är mer eller mindre obligatoriska formella subjekt, såsom i artikeln för *duga*. I SO antyder konstruktionsuppgiften *duga* (*att+V*) att infinitivfrasen är ett objekt till *duga*, men i ett av exemplen, *det duger inte att sova bort hela förmiddagen*, framgår det att det är frågan om en postponerad infinitivfras med det expletiva *det* som subjekt.

Av bl.a. ovannämnda skäl är subjektet tänkt att anges i konstruktionsuppgifterna i SO₂. Inspirationskällan och i viss mån utgångspunkten har varit *Lexins svenska lexikon*, som i huvudsak använder sig av tre sorters subjektsangivelser: *ngn* (om personer), *ngt* (om icke-personer) och expletivt *det*. Notera att subjektsangivelsen även i SO₂ är begränsad till dessa tre huvudtyper (inklusive *NÅGRA* för pluralt subjekt). Subjektet realiseras i form av en nominalfras (jfr Toporowska Gronostaj 1996:157), och subjekt i form av infinitivfraser eller bisatser specificeras inte utan inordnas i *NÅGOT*.

Notera att SO₂, i likhet med *Lexins svenska lexikon*, inte gör någon skillnad mellan olika referenter. Ett verb som *arrestera* representeras exempelvis i tidigare Lexinupplagor som *Svenska ord* på detta sätt: *⟨A arresterar B⟩*, där *A* och *B* betecknar olika referenter. I SO₂ blir representationen alltså fortsatt av typen *NÅGON arresterar NÅGON*. Även om *A* och *B* tydliggör referensskillnaden, torde ändå få användare tilldela de båda *NÅGON* samma referens. I de fall objektet nödvändigtvis betecknar samma referent som subjektets referent används också i regel reflexivpronomen i konstruktionsuppgiften. För ett partikelverb som *ta på* gör *man alltså i SO₂ en skillnad mellan NÅGON tar på (NÅGON) NÅGOT* (som i *han tog på henne/sig overallen*) och den absoluta användningen *NÅGON tar på sig* (t.ex. *han tog på sig och gick*).

Subjektsuppgifterna i *Lexins svenska lexikon:s* konstruktionsuppgifter har automatiskt överförs till SO:s databas för de verb som delas med SO. Detta ger redaktören en ledning om vad subjektet kan vara, men skillnaderna i artikelstruktur mellan de båda ordböckerna medför att en bedömning ändå får göras i det enskilda fallet. Konstruktionsuppgifterna för ett verb som *inleda* kan alltså inte utan vidare föras över från *Lexins svenska lexikon*, eftersom verbet där bara har en enda betydelse, 'påbörja, starta', parad med konstruktionsuppgiften *ngn inleder ngt* och exempel som *ordföranden inledde diskussionen*. Motsvarande artikel i SO lånar uppgiften om personsubjekt, *ngn*, enbart till den första huvudbetydelsen: konstruktionsuppgiften är i sin helhet *NÅGON inleder (NÅGOT) (med NÅGOT/att+V)*. Denna huvudbetydelse innefattar emellertid i SO också en underbetydelse som gäller 'även om föreelse', nämligen 'utgöra början till', som i *en kort bakgrundsteckning inleder artikeln*. Denna matchar inte konstruktionsuppgiften med personlig subjektsreferent, så underbetydelsen får tilldelas konstruktionsuppgift manuellt (mer om detta i 2.4 nedan).

Den subjektsangivelse som införs i SO₂ har också lett till att redaktören uppmärksammas på och i en del fall förändrar befintlig artikelstruktur. Ett återkommande problem är vilken sorts subjekt av *NÅGON* eller *NÅGOT* som ska anges, vilket kan illustreras av partikel verbet **räkna ut**. Det första subjekt som infinner sig till detta verb är väl för de flesta ett mänskligt, *NÅGON*, vilket i detta fall också får stöd av SO:s betydelsebeskrivning 'komma fram till [...] genom tankearbete' (min kursivering). Men i likhet med många andra mänskliga aktiviteter sköter maskiner och datorer en del av uträknandet (bl.a. vid uträknandet av väderprognoser), dock inte, som i detta fall, med tankekraft. I fall som dessa kan redaktören använda Språkbankens verktyg Korp (Borin, Forsberg & Roxendal 2012) med målet att försöka identifiera de frekventaste typerna av subjekt. I fallet **räkna ut** visar sig *NÅGON* vara ett rimligt val för huvudbetydelsen, då denna typ av subjekt är klart frekventare än

andra typer. Men även icke-personer förekommer, vilket måste leda till en översyn av såväl huvudbetydelsens beskrivning som artikelstrukturen. En lösning är att införa det maskinella uträknan- det som en underbetydelse med egen konstruktionsupplysning.

Redaktören kommer i många fall en god bit genom att söka efter ”<vilket ord som helst> + <det aktuella verbets lemmgram, dvs. böjningsformer>”. En sådan rudimentär sökning har dock sina begränsningar, bl.a. den att man bara letar efter just ordningen subjekt + verb i resultaten. Det kan också finnas behov av ett sök- verktyg som tar hänsyn till associationsmått (se Herbst 2018), bl.a. för att man inte ska riskera att fånga in ord som råkar vara frek- venta överlag i korpusen. Här kan man använda Korps funktion Ordbild, som ordnar bl.a. ett verbs subjekts- och objektsargument utifrån måttet Lexicographer’s Mutual Information (se *Swe-Clari- rins handbok*). Redaktörens språkliga intuition krävs dock, för det är inte säkert att det som redovisas som subjekt till ett verb är sub- jektet i den aktiva satsen. Exempelvis är de högst rankade subjek- ten till verbet *tvätta* i Korps korpusar GP och Webbnyheter *citron* och *kläder*. I flera fall är de subjekt i passiva satser (t.ex. *här tvättas kläder i 40 grader*). I fallet *regna* är det också viktigt att vara upp- märksam; här ger den utökade sökningen ”<vilket ord som helst> + <regna som lemmgram>” det förväntade resultatet att subjektet *det* är frekvent tillsammans med *regna* i olika former i korpusen. I ordbilden ges dock istället *granat* och *raket* som de högst rankade, och *det* listas inte.

2.4. Placering i mikrostrukturen

Ett önskemål som framförs av bl.a. Nikula (2010:368) är att kon- struktionsuppgifterna i SO placeras högre upp i ordboksartikeln, ovanför språkexemplen. Detta är tänkt att uppfyllas i SO2, efter- som konstruktionsuppgifterna är just abstraktioner av generella mönster som är tänkta att konkretiseras av exemplen och dess- utom tjäna som riktmärke för betydelseindelningen.

En idé som lånats av DDO (se t.ex. Lorentzen & Trap-Jensen 2005:254) är att ge konstruktionsuppgifter även för underbetydelsorna i tillämpliga fall. I första upplagan av SO ges endast en samlad konstruktionsinformation i slutet av huvudbetydelsen, och det blir upp till ordboksanvändaren att koppla en viss konstruktionsuppgift till rätt underbetydelse. Det är lätt att inse att detta system kan vålla problem för användaren, varför SO2 kommer att följa principen om att (minst en av) huvudbetydelsens konstruktionsuppgifter ska gälla även för underbetydelsorna. Om så inte är fallet ska en ny konstruktionsuppgift ges för underbetydelsen. Ett exempel är 'blåsa 1, vars tänkta SO2-artikel ges nedan i förkortad form:

'blåsa verb

1 (vanligen i opersonlig konstruktion) naturligt strömma fram luft (parallellt med jordytan) på grund av lufttrycksskillnader

KONSTRUKTION: *det blåser* (MÅTT)

EXEMPEL: *det regnade och blåste; det blåste full storm*

- ibland med tonvikt på förändring, särskilt ökning (vanligen med partikel, särskilt på, upp)

KONSTRUKTION: *det blåser (upp) (till NÅGOT), det blåser (på)*

EXEMPEL: *det blåste upp till storm; på kvällen vred vinden till väst och det blåste på ordentligt*

- ofta även (vanligen med partikel, t.ex. bort, igen, ner, omkull) följa med eller drivas av strömmande luft

KONSTRUKTION: NÅGOT blåser (*bort/igen/ner/omkull*)

EXEMPEL: *papperen blåste bort; fönstret blåste igen; trädet har blåst ner; flaggstången blåste omkull*

- även bildligt råda uppståndelse

EXEMPEL: *det har alltid blåst kring den berömde advokaten*

- även (med partikeln över) sluta råda uppståndelse
KONSTRUKTION: NÅGOT *blåser över*
EXEMPEL: *skandalen valsar runt i tidningarna just nu, men det blåser snart över*

Som synes gäller olika konstruktionsuppgifter för olika underbetydelser, och om detta inte är fallet (som i den bildliga underbetydelsen 'råda uppståndelse' ovan) hänvisas läsaren till huvudbetydelsens konstruktionsuppgifter.

2.5. Språkprov som stöd åt konstruktionsuppgifterna

Konstruktionsuppgifternas tillgänglighet har diskuterats tidigare (bl.a. av Atkins & Rundell 2008:400–402 och Malmgren & Toporowska Gronostaj 2009). Hur gör man dem begripliga utan att de förlorar beskrivningskraft? I arbetet med SO2 har inte förenkling av konstruktionsuppgifterna i sig prioriterats, utan i stället är en strävan att varje konstruktionsuppgift, i första hand dem för nyinlagda uppslagsord, ska tillgängliggöras genom att förses med konkretiserande språkexempel. Detta gäller även för led som anges vara optionella, dvs. står inom parentes. I andra hand måste de konstruktionsuppgifter som inte kompletteras av exempel utfyllas med sådana.

Inledningsvis behålls informationsuppdelningen med ett informationsfält för samtliga konstruktionsuppgifter och ett annat för samtliga språkexempel, men i ett senare skede kan man tänka sig ett närmande mot det system som används i specialordböcker som SSB eller i allmänordböcker som *Collins COBUILD English Dictionary Online*. I båda dessa ges konstruktionsuppgifter i omedelbar anslutning till språkexemplen. Detta system har framförts som önskemål en tid (Cantell & Martola 1996:217), men den tryckta pappersordbokens utrymmesbegränsningar har förmodligen varit med och bevarat det rådande systemet.

2.6. Expanding av konstruktionsuppgifter

Flera studier har uppmärksammat att vissa konstruktionsuppgifter kan vara svårtolkade; se t.ex. Bergenholtz & Vrang (2005:176) för situationen i DDO, Malmgren (2009b:99–100) för NEO och Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009) för SO.

Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:186) uppskattar förvisso att flertalet konstruktionsuppgifter i SO är ganska enkla: exempelvis avser drygt 2 000 konstruktionsuppgifter monotransitiva verb med sakobjekt, t.ex. **besiktiga** med konstruktionsuppgiften *besiktiga ngt*. Samtidigt kan det konstateras att några tusen verbala konstruktionsuppgifter ändå kan tydliggöras. Exempelvis innehåller drygt 1 200 verbala konstruktionsuppgifter minst tre snedstreck för alternativa led, som i *signalera (till/åt ngn/ngt) (att+V/SATS)*.

I fall som det närmast ovanstående är det gissningsvis såväl kompaktitet som grammatisk notation som gör konstruktionsuppgiften potentiellt svårtillgänglig. Ett steg på vägen mot att tillgängliggöra förståelsen av den grammatiska notationen skulle kunna vara att göra varje led i konstruktionsuppgifterna klickbara och försedda med en, gärna ganska verbspecifik, beskrivning av vad de betyder. Om detta blir en realitet är inte klart, men något som har implementerats är att skriva ut de kombinationer som konstruktionsuppgifterna rymmer. Eftersom SO tillämpar ett kompakt notationssystem, med parenteser för optionella led och snedstreck för alternativa led, kan det även för den avancerade användaren vara svårt att föreställa sig vilka mönster som kan produceras. Konstruktionsuppgifterna för verbet **hemställa** ('formellt begära') ser exempelvis ut så här i första upplagan av SO:

hemställa (hos/till ngn/ngt) (om) ngt/att+V/SATS

Bakom denna kortfattade information döljer sig ett stort antal olika konstruktionsuppgifter som kan vecklas ut i redaktionsgräns-

snittet (om det blir implementerat på nedanstående sätt i SO2 är just nu inte klart):

NÅGON *hemställer* (hos NÅGON) (*om*) NÅGOT
 NÅGON *hemställer* (hos NÅGON) (*om*) *att+VERB*
 NÅGON *hemställer* (hos NÅGON) (*om*) *SATS*
 NÅGON *hemställer* (hos NÅGOT) (*om*) NÅGOT
 NÅGON *hemställer* (hos NÅGOT) (*om*) *att+VERB*
 NÅGON *hemställer* (hos NÅGOT) (*om*) *SATS*
 NÅGON *hemställer* (till NÅGON) (*om*) NÅGOT
 NÅGON *hemställer* (till NÅGON) (*om*) *att+VERB*
 NÅGON *hemställer* (till NÅGON) (*om*) *SATS*
 NÅGON *hemställer* (till NÅGOT) (*om*) NÅGOT
 NÅGON *hemställer* (till NÅGOT) (*om*) *att+VERB*
 NÅGON *hemställer* (till NÅGOT) (*om*) *SATS*

Förutom att generera bakomliggande konstruktionsvarianter – dock utan att ge alla möjliga kombinationer av optionella led – klargör expanderingsvad som hör till vad, bl.a. att *att+V/SATS* inte avser antingen infinitivfras med infinitivmärket *att* eller bisats inledd av *att*, utan antingen infinitivfras med *att* eller bisats oavsett inledare.

2.7. Sökbara konstruktionsuppgifter

Ett valensperspektiv på konstruktionsuppgifter har sina fördelar, exempelvis att det förklarar enskilda verbs ofta oförutsägbara komplementrestriktioner (Herbst 2018), men det har också sina nackdelar (se t.ex. Lyngfelt 2008). För att komma ett steg närmare att fånga generaliseringar om verbs betydelser och användningar (jfr Levin 1993), bör man därför kunna suppleras den lexikala informationen med sökningar efter särskilda mönster. En fråga kan vara: Hur kan överföringsbetydelse konstrueras, eller översatt till en av de möjliga syntaktisk-semantiska strukturerna, vilka verb

kombineras enligt mönstret *NÅGON + VERB + NÅGOT (till NÅGON)*? I detta fall är svaret att det aktuella syntaktiska mönstret aktualiseras med verb som *förmedla, hyra ut* och *räcka*. Denna typ av sökningar har hittills inte låtit sig göras inom ramen för den i huvudsak tryckta första upplagan av SO.

3. Några återstående frågor

I avsnitt 2 ovan beskrivs ett antal revisionspunkter som är tänkta att i någon utsträckning genomföras inför publiceringen av SO2. Flera frågor återstår dock att överväga, och ett par av dem redovisas i detta avsnitt.

3.1. Hur många mönster ska ges?

En fråga som ofta gör sig påmind är vilken sorts syntaktiska operationer som ska illustreras med konstruktionsuppgifterna. Konstruktionsväxlingar ges emellanåt i SO:s konstruktionsuppgifter, bl.a. för reciproka verb som *samsas*: *samsas med ngn/ngt (om ngt)*, men även *ngra samsas (om ngt)*. Mer regelbundna grammatiska konstruktionsväxlingar som passivering behandlas däremot inte, och det är kanske få som invänder emot detta. Men det kunde finnas skäl att ange undantagen, exempelvis för verb som i vissa betydelser typiskt är passiva. Ett exempel är *fördjupa*, som i huvudbetydelsen 'göra djupare' försetts med den reviderade konstruktionsuppgiften *NÅGON fördjupar NÅGOT*. Redan i första underbetydelsen, 'göra mer inträngande', gör sig emellertid en nästan obligatorisk passivkonstruktion gällande i exemplet *deras vänskap fördjupades med åren*. I den andra underbetydelsen, med kommentaren "i pass. och perf. particip ofta i väderrapporter och dylikt", med exemplet *lågtrycket fördjupas*, blir passiven inte mindre ofrånkomlig. Ett omvänt exempel illustreras av jämförelseverbs-

konstruktioner som *NÅGON/NÅGOT liknar NÅGON/NÅGOT*, där passiv motsvarighet inte vore acceptabel (**NÅGON/NÅGOT liknas av NÅGON/NÅGOT*).

Man kan också fråga sig hur syntaktiskt specifika mönstren ska vara, framför allt i fråga om satser. Att bisatser av olika typer, bl.a. *att*-satser och interrogativa bisatser, förs samman under etiketten *SATS* i SO kan innebära en viss informationsförlust, som såväl Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:189) som Nikula (2010:368) konstaterar. I flera fall har konstruktionsuppgiften preciserats i jämförelse med föregångaren NEO, bl.a. vid verb som *undra* i *jag undrar om det inte är dags för kaffe nu*. Här anges numera *om SATS* (och inte bara *SATS*, som i NEO) som ett möjligt komplement. I många andra fall kan man dock fortsätta preciseringen, t.ex. för verbet *verka*. Konstruktionsuppgiften *verka som SATS*, till betydelsen 'ge intryck av att vara', följs exempelvis även av *som + konditional bisats* (t.ex. *det verkade som om hon var arg*). En slutlig detalj är att *SATS* i ett antal fall visserligen innefattar satsledsfungerande men huvudsatsformade satser (som i *Svenska Akademiens grammatik*, SAG 4:844–846, benämns "citatmeningar"). Exempel inkluderar anföringsverb som **anmärka 2** '(i korthet) yttra', med konstruktionsuppgiften *anmärka SATS* och exempel som "*De skjuter dåligt*", *anmärkte generalen mitt under attentatet*. Här skulle man kanske kunna införa rollen *YTTRANDE* (som i den tänkta konstruktionsuppgiften *anmärka YTTRANDE*) för att signalera att det inte är vilket satsformat satsled som helst det är frågan om.

En tänkbar utveckling av de expanderade konstruktionsuppgifterna (avsnitt 2.6 ovan) vore slutligen att på ett eller annat sätt tydliggöra brukliga ledföljder inom ramen för en subjekt-verb-ledföljd. Exempelvis kan man formulera sig i enlighet med konstruktionsuppgiften under **proppa**, *NÅGON proppar NÅGON/NÅGOT (ADJ) (med NÅGOT)*, men inte gärna varianter som *NÅGON proppar (ADJ) (med NÅGOT) NÅGON/NÅGOT (de proppade väskan full med böcker*, men inte *de proppade full med böcker väskan*). Av värde

kunde också vara att tydliggöra notationen i fråga om hur optionella led kan användas. Detta gäller bl.a. för konstruktionsuppgifter som SO:s *köpa ngt (av ngn) (till/åt ngn) (för BELOPP)*. Här representerar konstruktionsuppgiften en fullt grammatisk sats som dock inte är alldeles lätt att föreställa sig om samtliga (alltså även optionella) led används i den angivna ordningen. Om det är ordbokens uppgift att ange konstruktionsuppgifter av denna detaljeringsgrad kan förvisso diskuteras.

3.2. Normativa eller deskriptiva konstruktionsuppgifter?

Med den avancerade inläraren som presumtiv användare av SO, är det inte oviktigt att fundera över ordbokens övergripande deskriptiva karaktär. Att SO överlag har en deskriptiv inriktning är ställt utom tvivel, men frågan är om deskriptiviteten gäller fler kategorier än stavning, böjning och ordbildning, där SAOL 14 kan komplettera med mer normativa upplysningar. Eller, kan man tänka sig att även konstruktionsuppgifterna innefattas? Jämför t.ex. med den normativa inriktningen hos konstruktionsordboken *Svensk handordbok. Konstruktioner och fraseologi* (1966), som uttryckligen samordnades med och kompletterade den då aktuella SAOL 9 på fraseologins område. Inledningen till nämnda konstruktionsordbok (s. VII) meddelar att ett syfte med boken är att ”varna för felaktigt eller mindre lämpligt språkbruk”.

Som Larsson (2004:211) konstaterar i en recension av SSB, kan bl.a. ordboksanvändare med annat modersmål än svenska förvänta sig att ordboken ska vara normativ, att den ska ge vägledning i ”det goda språkbruket” (några studier av vad användarna förväntar sig av konstruktionsuppgifter i en ordbok känner jag förvisso inte till). Möjligen är SO också i praktiken mer normativ i hanteringen av konstruktionsuppgifter än i hanteringen av exempelvis stavningsvarianter. Kanske delvis eftersom konstruktionsuppgifterna, till skillnad från bl.a. stavningsvarianter, saknar bruklig-

hetsmarkeringar. Detta skulle kunna bidra till att konstruktionsuppgiftskandidater får invänta acceptans i den neutrala sakprosan innan de kan lanseras. Utelämnandet av infinitivmärket efter *komma* har exempelvis uppmärksammats ganska länge: i grammatikböcker sedan åtminstone 1980-talet (se t.ex. Jörgensen & Svensson 1987:77). Det har emellertid dröjt till 2009 innan konstruktionsuppgiften för hjälpverbet *komma* (närmare bestämt ³*komma* 6) uppdaterats, från NEO:s *komma att+INF*, dvs. med obligatoriskt infinitivmärke, till SO:s *komma (att+)V*, med optionellt infinitivmärke. Som jämförelse kan nämnas att *Språkriktighetsboken* (2005:360), som tidsmässigt publicerades mellan NEO och SO, konstaterar att konstruktioner med *komma* utan *att* kommit att bli ”fullt acceptabla”.

Frågan är om SO fortsättningsvis ska införliva frekventa men i alla texttyper kanske inte fullt etablerade konstruktionsmönster. Är det dags att förteckna ofta stigmatiserade verbkombinationer som *visa på NÅGOT* och öppna upp *NÅGOT*, och bör pekpinnarna användas mot fraser som *hata på NÅGON*? Bruklighetsmarkeringar även i konstruktionsuppgifterna kunde vara ett sätt att hantera frågan.

4. Sammanfattning

Som framgått ovan kommer en del märkbara förändringar att genomföras i SO:s konstruktionsuppgifter, medan andra ännu är önskemål från artikelförfattaren. Många av ändringarna tillkommer tack vare det elektroniska formatets utrymmesfördelar och möjligheter till länkning mellan informationskategorier. Detta innebär naturligtvis inte att all tänkbar konstruktionsinformation därför kan eller ska ges för alla verb, vare sig specifikare information om exempelvis alla typer av tänkbara subjekt (se 2.3 ovan) eller mer generell grammatisk information såsom passivering (se 3.1 ovan). Vidare kan det diskuteras hur öppna redaktörerna ska

vara för att inkludera konstruktionsuppgifter med mer inskränkt bruklighet (se 3.2 ovan).

I alla händelser bör det påpekas att förändringarna i SO2 är små om man jämför med det gedigna grundarbete som redan har utförts i föregångaren. Det är fråga om finjusteringar snarare än om omvälvningar.

Litteratur

Ordböcker

Collins COBUILD English Dictionary Online. <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>> (januari 2019).

DDO = *Den danske ordbog*. <<https://ordnet.dk/ddo>> (januari 2019).

Lexins svenska lexikon = Svenska ord, 4 uppl. <<http://lexin.nada.kth.se/lexin>> (januari 2019).

NEO (1995–1996) = *Nationalencyklopedins ordbok*. Höganäs: Språkdata Göteborg & Bokförlaget Bra Böcker AB.

SAOL 9 (1950) = *Svenska Akademiens ordlista*. 9 uppl. Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts.

SAOL 14 (2015) = *Svenska Akademiens ordlista*. 14 uppl. <<https://svenska.se/saol>> (januari 2019).

SO (2009) = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. <<https://svenska.se/so>> (januari 2019).

SSB (2003) = *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*. Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts ordbok.

Svensk handordbok. Konstruktioner och fraseologi (1966). Ture Johansson & Karl Gustav Ljunggren (red.). Stockholm: Esselte Studium.

Svenska ord (1984) = *Svenska ord – med uttal och förklaringar*. Stockholm: Skolöverstyrelsen/Esselte studium.

Annan litteratur

- Atkins, B. T. Sue & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergenholtz, Henning & Vibeke Vrang (2005): Den Danske Ordbog bind 2 (E–H) og 3 (I–L) – en ordbog for folket eller for akademikere? I: *LexicoNordica* 12, 169–191.
- Borin, Lars, Markus Forsberg & Johan Roxendal (2012): Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. I: *Proceedings of LREC 2012*. Istanbul: ELRA, 474–478.
- Cantell, Ilse & Nina Martola (1996): Nationalencyklopedins ordbok. I: *LexicoNordica* 3, 209–222.
- Faulhaber, Susen (2011): *Verb Valency Patterns. A Challenge for Semantics-Based Accounts*. Berlin/New York: De Gruyter.
- Herbst, Thomas (2014): The valency approach to argument structure constructions. I: Thomas Herbst, Hans-Jörg Schmid & Susen Faulhaber (red.): *Constructions – Collocations – Patterns*. Berlin/Boston: De Gruyter, 167–216.
- Herbst, Thomas (2018): Is language a collocation? A Proposal for Looking at Collocations, Valency, Argument Structure and Other Constructions. I: Pascual Cantos-Gómez & Moisés Almelá-Sánchez (red.): *Lexical Collocation Analysis. Quantitative Methods in the Humanities and Social Sciences*. Cham: Springer, 1–22.
- Howarth, Peter (1998): Phraseology and second language proficiency. I: *Applied Linguistics* 19/1, 24–44.
- Jørgensen, Nils & Jan Svensson (1987): *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.
- Larsson, Lennart (2004): Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. Utarbetad av Svenska språknämnden. I: *Språk och stil* NF 14, 209–219.
- Levin, Beth (1993): *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago: University of Chicago Press.

- Loenheim, Lisa (2012): Lexins svenska lexikon. I: *LexicoNordica* 19, 295–316.
- Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen (2005): Grammatiske oplysninger i Den Danske Ordbog. I: Ruth Vatvedt Fjeld & Dagfinn Worren (red.): *Nordiske studiar i leksikografi* 7. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, 252–266.
- Lyngfelt, Benjamin (2008): Huvuddriven valens – konstruktionsdriven argumentstruktur? I: Kristinn Jóhannesson, Hans Landqvist, Aina Lundqvist, Lena Rogström, Emma Sköldberg & Barbro Wallgren Hemlin (red.): *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. Göteborg, 272–279.
- Malmgren, Sven-Göran (2004): En ny svensk konstruktionsordbok. I: *LexicoNordica* 11, 271–294.
- Malmgren, Sven-Göran (2009a): Från Nationalencyklopedins ordbok (1995–96) till Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009). Med tillbaka- och sidoblickar. I: *LEDA-Nyt* 47, 14–20.
- Malmgren, Sven-Göran (2009b): On production-oriented information in Swedish monolingual defining dictionaries. I: Sandro Nielsen & Sven Tarp (eds.): *Lexicography in the 21st Century: In honour of Henning Bergenholtz*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 93–102.
- Malmgren, Sven-Göran (2012): Från Svenska ord (Lexin) 3 till Svenska ord 4. I: Birgit Eaker, Lennart Larsson & Anki Mattisson (red.): *Nordiska studier i leksikografi* 11. Lund: Nordiska föreningen för leksikografi, 454–465.
- Malmgren, Sven-Göran & Maria Toporowska Gronostaj (2009): Valensbeskrivning i svenska ordböcker – och några andra. I: *LexicoNordica* 16, 181–196.
- Nikula, Kristina (2010): Svensk ordbok – en guldgruva för språkintresserade. I: *LexicoNordica* 17, 351–375.
- SAG = Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999): *Svenska Akademiens grammatik*. Del 1–4. Stockholm. <<https://svenska.se/grammatik/>> (augusti 2019).

- Sköldberg, Emma (2017): Innehållet i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* – eller kampen mellan norm och bruk. I: Saga Bendegard, Ulla Melander Marttala & Maria Westman (red.): *Språk och norm. Rapport från ASLA:s symposium, Uppsala universitet 21–22 april 2016*. Uppsala: ASLA, 123–129.
- Sköldberg, Emma & Anna Helga Hannesdóttir (2017): Svenska ord – men vilka? Om uppslagsorden i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. I: Emma Sköldberg, Maia Andréasson, Henrietta Adamsson Eryd, Filippa Lindahl, Sven Lindström, Julia Prentice & Malin Sandberg (red.): *Svenskans beskrivning* 35. Göteborg: Göteborgs universitet, 329–340.
- Språkriktighetsboken* (2005). Stockholm: Norstedts.
- Swe-Clarins handbok*. Avsnitt 2: ”Ordbild – Ordens bästa vänner”. <https://sweclarin.se/swe/handbok#__ReffHeading__Toc469052362> (januari 2019).
- Toporowska Gronostaj, Maria (1996): *Integrerad valensbeskrivning. Mot ett formaliserat verbvalenslexikon*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Kristian Blensenius
 postdoktor
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 kristian.blensenius@gu.se